

The Role of Families in the Fostering and Development of Children becoming Good Citizens in a Democratic Society¹

Kamolwan Karomprach Klaykaew²

Received: October 17, 2013

Accepted: October 29, 2013

Abstract

The making of a quality citizen is considered a crucial process that contributes to a country's stable democracy. The family is a significant social institution that has tremendous influence on the fostering of a child's personality, beliefs, values, virtue, morality, and ethics, including the notion of good citizenship as defined by the democratic system. This definition of good citizenship encompasses self-responsibility, self-dependence, respect for others and their differences, a belief in equality and society's rules and laws, and upholding a sense of awareness in one's own responsibility toward society and the public. Studying proposed concepts and theories from previous research indicates that the key methodologies a family in a democratic society should utilize when imparting the values of good citizenship on its pupils are (1) democratic upbringing, which is a result of the way a child is nurtured with love, support and reasoning, and (2) parents being role models of good citizens in a democratic society. The two methods will significantly contribute to a child's democratic attitudes and behaviors from both a very young age and throughout adulthood.

Keywords: Good citizenship in a democratic society, Family socialization, Parenting, Parents as good role models

¹ Academic article

² Instructor at Innovative Learning Center, Srinakharinwirot University
e-mail: kamolwan@g.swu.ac.th Tel.:081-951-1589

บทบาทของครอบครัวในการปลูกฝังและพัฒนาความเป็นพลเมืองดี ตามระบอบประชาธิปไตยให้กับเด็กและเยาวชน¹

กมลวรรณ คารมปราษฎ์ คล้ายแก้ว²

บทคัดย่อ

การสร้างความเป็นพลเมืองดีให้กับคนในสังคมถือเป็นวิธีการที่มีความจำเป็นอย่างยิ่งในการทำให้การปกครองระบอบประชาธิปไตยของประเทศมีความมั่นคง โดยครอบครัวถือว่าเป็นสถาบันทางสังคมที่มีส่วนสำคัญในการอบรมบ่มนิสัย ปลูกฝังความเชื่อ ค่านิยม คุณธรรม จริยธรรม และศีลธรรมอันดีงามให้กับเด็ก รวมไปถึงปลูกฝังและพัฒนาความเป็นพลเมืองดีตามระบอบประชาธิปไตย อันประกอบไปด้วย ความรับผิดชอบต่อตนเองและพึ่งตนเองได้ การเคารพผู้อื่น การเคารพความแตกต่าง การเคารพความเสมอภาค การเคารพกติกาหรือเคารพกฎหมาย และความรับผิดชอบต่อสังคมและส่วนรวม จากการศึกษาแนวคิดทฤษฎีและประมวลผลงานวิจัยที่ผ่านมาในอดีต พบว่าวิธีการสำคัญที่ครอบครัวควรใช้ในการถ่ายทอดความเป็นพลเมืองดีตามระบอบประชาธิปไตยประกอบไปด้วย (1) การอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตยที่เป็นผลรวมของการอบรมเลี้ยงดูแบบรักสนับสุนนและแบบใช้เหตุผล และ (2) การเป็นแบบอย่างที่ดีของบิดามารดาในการเป็นพลเมืองดีตามระบอบประชาธิปไตย ซึ่งทั้ง 2 วิธีการนี้จะช่วยให้บุตรได้รับการปลูกฝังเจตคติและพฤติกรรมแบบประชาธิปไตยตั้งแต่วัยเด็กและจะส่งผลต่อเนื่องไปตลอดช่วงชีวิต

คำสำคัญ: ความเป็นพลเมืองดีตามระบอบประชาธิปไตย การถ่ายทอดทางสังคมจากครอบครัว การอบรมเลี้ยงดู การเป็นแบบอย่างที่ดีของบิดามารดา

¹ บทความวิชาการ

² อาจารย์ประจำสำนักนวัตกรรมการเรียนรู้ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

e-mail: kamolwan@g.swu.ac.th Tel.:081-951-1589

ความนำ

ในประเทศที่มีการปกครองระบอบประชาธิปไตยมีเป้าหมายสำคัญประการหนึ่งคือ การมีระบอบการปกครองที่มีความเข้มแข็งและมีความมั่นคง ปัจจัยสำคัญที่จะทำให้ประสบความสำเร็จได้คือ การสร้างความเป็นพลเมืองดีให้เกิดขึ้นกับประชาชนทุกคนในประเทศ (สถาบันพระปกเกล้า, 2555) เพราะเมื่อประชาชนมีความเป็นพลเมืองดีก็จะมีความเป็นอิสระทางความคิดและการแสดงออกทางการเมืองจะไม่ถูกขี้นำหรือครอบงำโดยนักการเมืองหรือพรรคการเมืองใด ๆ ถึงแม้ว่าจะเป็นระบอบการปกครองระบอบประชาธิปไตยแบบผู้แทน (Representative Democracy) ก็ตาม (ปริญญญา เทวานฤมิตรกุล, 2555) เพราะผู้เป็นพลเมืองดีจะมีความสนใจ มีความกระตือรือร้น และมีความตระหนักรู้ว่าทุกคนมีสิทธิเสรีภาพอย่างเท่าเทียมกันที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมืองของประเทศ ซึ่งสามารถแสดงออกในรูปแบบต่างๆ ต่อผู้มีอำนาจในการบริหารประเทศ เช่น การแสดงความคิดเห็น การวิพากษ์วิจารณ์ การสนับสนุน การต่อต้าน การคัดค้าน การประท้วงรัฐบาลหรือผู้มีอำนาจในการบริหารประเทศ ฯลฯ (เพียงกมล มานะรัตน์ และปิยะมาศ ทัพมงคล, 2555)

จากความสำคัญของความเป็นพลเมืองดี ตามที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้นนั้น จะเห็นได้ว่าปัจจุบันในประเทศไทยมีความตระหนักและให้ความสำคัญกับการสร้างความเป็นพลเมืองดีอย่างมาก ตามที่ปรากฏในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยฉบับปีพุทธศักราช 2550 ที่ได้มีการบัญญัติแนวนโยบายในเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ในมาตรา 87 ว่า “รัฐต้องส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายและวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมทั้งในระดับชาติและระดับท้องถิ่น ส่งเสริมและสนับสนุน

การมีส่วนร่วมของประชาชนในการตัดสินใจทางการเมือง การวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคม รวมทั้งการจัดทำบริการสาธารณะ การตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐทุกระดับ ส่งเสริมและสนับสนุนให้ประชาชน มีความเข้มแข็งในทางการเมือง และจัดให้มีกฎหมายจัดตั้งกองทุนพัฒนาการเมืองภาคพลเมือง เพื่อช่วยเหลือการดำเนินกิจกรรมสาธารณะของชุมชน รวมทั้งสนับสนุนการดำเนินการของกลุ่มประชาชนที่รวมตัวกันในลักษณะเครือข่ายทุกรูปแบบให้สามารถแสดงความคิดเห็นและเสนอความต้องการของชุมชนในพื้นที่ รวมถึงการส่งเสริมและให้การศึกษาแก่ประชาชนเกี่ยวกับการพัฒนาการเมืองและการปกครองระบอบประชาธิปไตย...” (สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, 2553)

ทั้งนี้ ความเป็นพลเมืองดีตามระบอบประชาธิปไตยนั้นได้มีนักวิชาการให้ความหมายไว้ทั้งการให้ความหมายในระดับสากล และการให้ความหมายของนักวิชาการในประเทศไทย ในระดับสากลนั้น จากผลการศึกษาวิจัยของนักวิชาการทุกทวีปมารวมตัวกัน เพื่อเตรียมตัวเข้าสู่ศตวรรษที่ 21 และได้มีการพิมพ์เผยแพร่ไปทั่วโลกได้สรุปไว้ว่า ความเป็นพลเมืองดีที่สามารถเป็นได้ทั้งพลเมืองดีของประเทศและพลเมืองดีของโลกนั้น ต้องประกอบด้วยคุณลักษณะสำคัญ คือ (1) เป็นผู้มีความรู้ มีการศึกษามีความสามารถที่จะมองเห็นและเข้าใจในสังคมของตนและสังคมโลก (2) เป็นผู้ที่สามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ และมีความรับผิดชอบต่อตนเองและผู้อื่น (3) เป็นผู้ที่มีความสามารถที่จะเข้าใจ ยอมรับและอดทนต่อความแตกต่างทางวัฒนธรรม (4) เป็นผู้ที่มีความสามารถในการคิดวิเคราะห์อย่างมีเหตุผลและเป็นระบบ (5) เป็นผู้ที่มีความเต็มใจที่จะแก้ปัญหาความขัดแย้งด้วยท่าทีสันติโดยไม่ใช้ความรุนแรง (6) เป็นผู้ที่เต็มใจที่จะเปลี่ยนการใช้ชีวิตและอุปนิสัยการบริโภค

เพื่อรักษาสิ่งแวดล้อม (7) เป็นผู้ที่มีความสามารถในการเข้าใจและปกป้องสิทธิมนุษยชน และ (8) เป็นผู้ที่มีความเต็มใจและมีความสามารถที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมือง ทั้งในระดับท้องถิ่น ระดับชาติ และระดับนานาชาติ (ทิพย์พาพร ตันติสุนทร, 2554 อ้างอิงจาก Cogan, 1997)

ในประเทศไทย พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 ได้ให้ความหมายของคำว่า “พลเมือง” ไว้ว่า “ประชาชน ราษฎร ชาวประเทศ” และมีนักวิชาการได้ให้ความหมายของพลเมืองดีไว้ในหลากหลายมุมมองด้วยกัน ดังเช่น ปริญญา เทวานฤมิตรกุล (2555) ได้ให้ความหมายของความเป็นพลเมืองดีไว้ว่าต้องมีคุณลักษณะสำคัญ 3 ประการ คือ (1) เป็นผู้ที่ไม่เคารพผู้อื่น เคารพสิทธิผู้อื่น เคารพความแตกต่าง เคารพหลักความเสมอภาค (2) เคารพกติกา (3) มีส่วนร่วมรับผิดชอบสังคมและพึ่งตนเอง ส่วนวิชัย ตันศิริ (2551) ได้กล่าวไว้ว่าความเป็นพลเมืองดี ในความหมายเก่าคือการเป็นผู้รับที่คอยรับทั้งผลบวกและผลลบจากนโยบายของรัฐบาล แต่ในความหมายใหม่พลเมืองดีหมายถึงการมีส่วนร่วมเป็นผู้กระทำที่มีแนวคิดกว้างไกลและมีจิตวิญญาณสาธารณะ สำหรับดุจเดือน พันธุนาวิน (2551) ได้กล่าวถึงพฤติกรรมพลเมืองดีไว้ว่าเป็นการกระทำที่ไม่เบียดเบียนตนเอง ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ซึ่งผลของการกระทำนั้นเกิดประโยชน์ต่อส่วนรวม

จากความหมายของความเป็นพลเมืองดีที่กล่าวมาข้างต้นแสดงให้เห็นว่าความเป็นพลเมืองดีของประเทศมีความหมายที่มีขอบเขตกว้างขวางมาก โดยมุ่งเน้นไปที่การเป็นสมาชิกที่ดีของสังคม มีเจตคติและพฤติกรรมที่ก่อให้เกิดผลดีต่อสังคม ไม่เบียดเบียนและไม่ทำให้ผู้อื่นหรือสังคมได้รับผลกระทบในทางลบ ในบทความนี้ผู้เขียนจะมุ่งเน้นความเป็นพลเมืองดีในฐานะที่เป็นประชาชนของประเทศที่มีการปกครองใน

ระบอบประชาธิปไตย คือ จะมุ่งเน้นการให้ความหมายที่เป็นคุณลักษณะสำคัญของ “ความเป็นพลเมืองดีตามระบอบประชาธิปไตย” เป็นหลัก ซึ่งหมายถึง บุคคลผู้ที่มีคุณลักษณะสำคัญคือ (1) เป็นผู้ที่มีความรู้ ความเข้าใจในการปกครองระบอบประชาธิปไตย (2) เป็นผู้ที่สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ ทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ มีความเคารพผู้อื่น เคารพสิทธิผู้อื่น เคารพหลักความเสมอภาค และเคารพความแตกต่างทางความคิดและวัฒนธรรม (3) เป็นผู้พึ่งตนเองได้ โดยไม่ต้องพึ่งพาหรือเบียดเบียนผู้อื่น (4) เป็นผู้ที่มีจิตสำนึกสาธารณะ มุ่งที่จะทำประโยชน์เพื่อส่วนรวมและธำรงรักษาสาธารณะสมบัติ (5) เป็นผู้ที่ไม่เคารพกฎกติกาของสังคม และเคารพกฎหมาย (6) เป็นผู้ที่มีความเต็มใจที่จะแก้ปัญหาความขัดแย้งในทุกกรณีด้วยท่าทีสันติโดยไม่ใช้ความรุนแรง (7) เป็นผู้ที่มีความตระหนักและมีความกระตือรือร้นที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองทั้งระดับชาติและระดับท้องถิ่นด้วยความสมัครใจ

“ความเป็นพลเมืองดี” ถือว่าเป็นความจำเป็นเร่งด่วนที่สถาบันทางสังคมทุกภาคส่วนควรร่วมมือกันพัฒนาความเป็นพลเมืองดีให้กับเด็กและเยาวชน ซึ่งจากการประมวลแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องพบว่าครอบครัวเป็นสถาบันทางสังคมที่มีบทบาทสำคัญในการทำหน้าที่อบรมบ่มนิสัย ปลูกฝังความเชื่อ เจตคติ ค่านิยม คุณธรรม จริยธรรม และศีลธรรมอันดีงามให้กับเด็กและเยาวชน รวมไปถึงเจตคติและพฤติกรรมประชาธิปไตยด้วย (เพ็ญแข ประจันปัจฉิม, 2536; ดวงเดือน พันธุนาวิน, 2546; กมลวรรณ คารมปราชญ์, 2550; ดุจเดือน พันธุนาวิน, 2551; นริศรา พึ่งโพธิ์สม, 2554; กมลวรรณ คารมปราชญ์ คล้ายแก้ว, 2556)

ในบทความนี้ผู้เขียนมีจุดมุ่งหมายเพื่อประมวลแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับ

บทบาทของครอบครัวในการปลูกฝังและพัฒนาพลเมืองดีตามระบอบประชาธิปไตยให้กับเด็กและเยาวชนเพื่อให้ได้องค์ความรู้อันเป็นพื้นฐานสำคัญในการกำหนดแนวทางการพัฒนาในเรื่องดังกล่าว

การนำเสนอเนื้อหาในบทความจะแบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนที่ 1 แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการปลูกฝังและพัฒนาพลเมืองดีตามระบอบประชาธิปไตยให้กับเด็กและเยาวชน ส่วนที่ 2 บทบาทของครอบครัวในการปลูกฝังและพัฒนาความเป็นพลเมืองดีตามระบอบประชาธิปไตย

แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการปลูกฝังและพัฒนาพลเมืองดีตามระบอบประชาธิปไตย

ในบทความนี้ใช้แนวคิดเรื่องการถ่ายทอดทางสังคม และทฤษฎีการถ่ายทอดทางการเมืองหรือการอบรมกล่อมเกลาทางการเมืองเป็นพื้นฐานในการประมวลเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการปลูกฝังและพัฒนาพลเมืองดีตามระบอบประชาธิปไตยซึ่งแนวคิดและทฤษฎีดังกล่าวมีรายละเอียดสำคัญที่สามารถสรุปได้ดังนี้

แนวคิดเรื่องการถ่ายทอดทางสังคม (Socialization)

การถ่ายทอดทางสังคมเป็นกระบวนการที่ทำให้บุคคลเรียนรู้ที่จะที่อยู่ร่วมกับผู้อื่น เพื่อช่วยให้สามารถปรับตัวให้เข้ากับขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม กฎระเบียบหรือกฎหมายของสังคม รวมไปถึงแนวการประพฤติปฏิบัติต่างๆ ผลจากการเรียนรู้จะทำให้บุคคลมีความคิด ความรู้สึก เจตคติ ค่านิยม แรงจูงใจ บุคลิกภาพ และพฤติกรรมที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมของสังคมที่ตนเองเป็นสมาชิกอยู่ในกระบวนการนี้จะรวมไปถึงการได้รับข้อมูลข่าวสารหรือสารสนเทศที่เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตประจำวัน และการประกอบอาชีพ (อ้อมเดือน สดมณี และฐาศุภร์

จันประเสริฐ, 2554; Munn, Fernald, & Fernald, 1969; Watson & Linggren, 1979) โดยกระบวนการถ่ายทอดทางสังคมนี้จะเกิดขึ้นกับบุคคลตลอดช่วงชีวิตตั้งแต่วัยเด็กวัยรุ่นจนถึงวัยชรา ตัวกลาง (Agents) ที่ทำหน้าที่ในการถ่ายทอดทางสังคมให้กับบุคคลประกอบด้วย บิดามารดา ครูอาจารย์ เพื่อนๆ ตัวแทนทางศาสนา และสื่อมวลชน

ทฤษฎีการถ่ายทอดทางการเมือง หรือ การอบรมกล่อมเกลาทางการเมือง (Political Socialization)

นักรัฐศาสตร์ได้ให้ความหมายของการถ่ายทอดทางการเมืองหรือการอบรมกล่อมเกลาทางการเมืองไว้หลายแง่มุมด้วยกัน อีสตันและเดนนิส (Eston & Dennis, 1969) อธิบายว่าการถ่ายทอดทางการเมืองเป็นวิธีการที่สังคมใช้ส่งผ่านความโน้มเอียงทางการเมือง ความรู้สึกนึกคิดทางการเมืองจากคนรุ่นหนึ่ง ซึ่งสิ่งที่ส่งผ่านต่อๆ กันไปนั้นจะมีผลต่อความคงอยู่ทางการเมืองของสังคมหรือประเทศนั้นๆ สอดคล้องกับดอร์สัน พรวิวิท และดอร์สัน (Dawson, Prewitt, & Dawson, 1977) ที่ได้กล่าวไว้ว่าการถ่ายทอดทางการเมืองเป็นกระบวนการในการถ่ายทอดเรื่องราวทางการเมือง อันได้แก่ แนวคิด วิถีปฏิบัติ และความโน้มเอียงทางการเมืองจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง อัลมอนด์และเพาเวลล์ (Almond & Powell, 1980) ได้เสนอแนวคิดว่าการถ่ายทอดทางการเมือง เป็นวิธีที่ทำให้เกิดวัฒนธรรมทางการเมืองแก่ประชาชน ด้วยการก่อตัวและส่งผ่านวัฒนธรรมทางการเมืองสืบทอดต่อๆ กันไปอย่างต่อเนื่อง เป็นการช่วยคงวัฒนธรรมทางการเมืองของเดิมให้คงอยู่และสืบทอดต่อไป ในขณะที่ รัช (Rush, 1992) มองว่าการถ่ายทอดทางการเมือง เป็นวิธีที่ทำให้บุคคลได้รับรู้ว่าตนเองเป็นสมาชิกอยู่ในระบบการเมืองอันจะมีผลทำให้เกิดการเรียนรู้หรือมีปฏิริยาต่อ

ปรากฏการณ์ทางการเมืองมีปฏิสัมพันธ์กับระบบการเมือง และสมาชิกคนอื่น ๆ ในระบบการเมืองเดียวกัน ซึ่งจะเกี่ยวข้องกับสภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และวัฒนธรรมของสังคมที่บุคคลนั้นๆ เป็นสมาชิกอยู่

โดยสรุปการถ่ายทอดทางการเมืองหมายถึง การสืบทอดและส่งผ่านวัฒนธรรมทางการเมืองจากรุ่นสู่รุ่น สิ่งที่สืบทอดต่อกันไป ได้แก่ แนวคิด แนวปฏิบัติ ความโน้มเอียงทางการเมือง ตลอดจนข้อมูลข่าวสารต่างๆ ที่เกิดขึ้นในระบบการเมืองที่บุคคลเป็นสมาชิกอยู่ โดยเป็นกระบวนการที่จะเกิดขึ้นตลอดช่วงชีวิตซึ่งจะช่วยสืบทอดและธำรงไว้ซึ่งวัฒนธรรมทางการเมืองของสังคมหรือประเทศนั้นๆ ให้คงอยู่ตลอดไป

ทั้งนี้แนวคิดและทฤษฎีดังกล่าวได้อธิบายไว้ว่ากระบวนการถ่ายทอดทางสังคมและกระบวนการถ่ายทอดทางการเมืองเป็นกระบวนการที่จะเกิดขึ้นกับบุคคลตลอดช่วงชีวิต โดยมีตัวกลางสำคัญที่ทำหน้าที่ในการถ่ายทอดเรื่องราวทั้งที่เป็นเจตคติและพฤติกรรมเพื่อให้บุคคลสามารถเป็นสมาชิกที่ดี มีแนวคิด และแนวปฏิบัติที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมของสังคมนั้นๆ ซึ่งความเป็นพลเมืองดีตามระบอบประชาธิปไตยถือเป็นเจตคติและพฤติกรรมของบุคคลที่พึงมีในฐานะประชาชนที่เป็นสมาชิกของประเทศที่มีการปกครองในระบอบประชาธิปไตยจึงเป็นคุณลักษณะหนึ่งที่จะได้รับการถ่ายทอดในกระบวนการถ่ายทอดทางสังคมและกระบวนการถ่ายทอดทางสังคมทางการเมือง ดังนั้นผู้เขียนจึงได้ใช้แนวคิดและทฤษฎีดังกล่าวเป็นพื้นฐานในการประมวลเอกสารและงานวิจัยของบทความนี้

ครอบครัวมีบทบาทในปลูกฝังและพัฒนาความเป็นพลเมืองดีตามระบอบประชาธิปไตยอย่างไร

ในชีวิตของคนส่วนใหญ่จะมีความใกล้ชิดกับครอบครัวมากที่สุด โดยเฉพาะครอบครัวไทยที่บุตรอยู่ร่วมกับบิดามารดาตั้งแต่แรกเกิดจนเข้าสู่วัยรุ่น วัยผู้ใหญ่ หรือบางครอบครัวอาจจะอยู่ร่วมกันไปตลอดชีวิต การที่บุตรและบิดามารดาอยู่ร่วมกันจะทำให้มีความใกล้ชิดและผูกพันกัน ซึ่งส่งผลทำให้บุตรมีความคิด ความรู้สึก พฤติกรรม และรูปแบบการดำเนินชีวิตที่ใกล้เคียงกับบิดามารดา เช่น บิดามารดาชอบอ่านหนังสือ ชอบปลูกต้นไม้ ชอบเดินทางท่องเที่ยว ฯลฯ บุตรก็มีแนวโน้มที่จะชอบกิจกรรมนั้นๆ ตามบิดามารดาไปด้วย เป็นเพราะบุตรได้เห็นแบบอย่างการแสดงความคิด ความรู้สึก และพฤติกรรมของบิดามารดาตั้งแต่เริ่มจำความได้ โดยพวกเขาค่อยๆ เรียนรู้ซึมซับ และจดจำสิ่งเหล่านั้น ในบางครั้งบุตรอาจจะร่วมทำกิจกรรมไปพร้อมๆ กับบิดามารดา จนกระทั่งมีความคิด ความรู้สึก พฤติกรรม และรูปแบบการดำเนินชีวิตเหมือนหรือคล้ายคลึงกับบิดามารดาของตนเอง

กล่าวได้ว่าครอบครัวมีเป็นจุดเริ่มต้นที่ความสำคัญเป็นอย่างมากในการอบรมหล่อหลอมเกล้าให้บุตรมีเจตคติและพฤติกรรมที่พึงปรารถนาของสังคมในทุกๆ ด้าน เช่น การดำเนินชีวิตอย่างมีคุณธรรม จริยธรรม การตั้งใจศึกษาเล่าเรียน การดูแลอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ การมีจิตอาสา การมีจิตสาธารณะ การออกกำลังกายอย่างเหมาะสม การดูแลรักษาสุขภาพกายและสุขภาพจิต การดำเนินชีวิตตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง การแสดงออกทางการเมืองอย่างถูกต้องและเหมาะสม ฯลฯ (ดวงเดือน พันธุมนาวิน, 2546; กมลวรรณ คารมปราชญ์, 2550; ดุจเดือน พันธุมนาวิน, 2551; กมลวรรณ คารมปราชญ์ คล้ายแก้ว, 2556) ดังนั้นหากต้องการให้ประชาชนมี

ความเป็น “พลเมืองดีตามระบอบประชาธิปไตย” ครอบคลุมจึงถือว่าเป็นสถาบันที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง ในการทำหน้าที่ปลูกฝังและพัฒนาความเป็นพลเมืองดี ให้กับเด็กและเยาวชนเพื่อให้พวกเขาเป็นกำลังสำคัญ ในการพัฒนาประเทศชาติสืบไป

ในบทความนี้ผู้เขียนจะนำเสนอวิธีที่ครอบครัว สามารถใช้ในปลูกฝังและพัฒนาความเป็นพลเมืองดี ตามระบอบประชาธิปไตย 2 วิธีการด้วยกัน คือ การอบรมเลี้ยงดู และการเป็นแบบอย่างที่ดีในการเป็น พลเมืองดีตามระบอบประชาธิปไตย ซึ่งมีรายละเอียด ตามที่จะกล่าวถึงในลำดับต่อไป

การอบรมเลี้ยงดูในครอบครัว

ครอบครัวถือเป็นสถาบันทางสังคมสถาบันแรก ที่ทำหน้าที่ในการอบรมเลี้ยงดู ปลูกฝังและพัฒนา บุคคลในทุกๆ ด้าน การอบรมเลี้ยงดูของครอบครัวจะ ส่งผลกระทบต่อบุคคลตั้งแต่แรกเกิดไปจนกระทั่ง เติบโตเป็นผู้ใหญ่ เมื่อได้รับการปลูกฝังหรืออบรมสั่ง สอนในเรื่องใดไปแล้ว สิ่งเหล่านั้นจะคงอยู่เป็น ลักษณะนิสัยอันเป็นแบบแผนในการแสดงความคิด และพฤติกรรมไปตลอดช่วงชีวิต นักวิชาการทั้ง ทางด้านจิตวิทยา และพฤติกรรมศาสตร์ต่างเห็นพ้อง ต้องกันว่าการอบรมเลี้ยงดูเป็นยุทธศาสตร์ที่มีความ สำคัญต่อการพัฒนาบุคคล หากครอบครัว สามารถอบรมเลี้ยงดูบุตรของตนเองให้เป็นผู้ที่มีความรู้ ควบคู่ไปกับการมีคุณธรรมจริยธรรมก็ถือเป็นการพัฒนา ทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณค่าอย่างยิ่งอันจะส่งผลโดยตรง ต่อการพัฒนาประเทศในทุกๆ ด้าน (เพ็ญแข ประจักษ์ปัจฉิม, 2536; ดวงเดือน พันธุมนาวิณ, 2546; นริศรา พิงโพธิ์สภ, 2554)

การอบรมเลี้ยงดูเป็นกระบวนการที่ครอบครัว ใช้พัฒนาบุตร ในกระบวนการนี้บิดามารดาจะมีการ สื่อสารกับบุตรด้วยคำพูดและการกระทำเพื่อให้บุตร เกิดความรู้ ความเข้าใจ รวมถึงการแสดงความคิดเห็น

การแสดงความรู้สึก การชื่นชม การให้รางวัล การตำหนิ การตักเตือน และการลงโทษ สิ่งต่างๆ ที่เกิดขึ้นใน กระบวนการอบรมเลี้ยงดูล้วนเป็นการปลูกฝัง ส่งเสริมและพัฒนาเจตคติและพฤติกรรมที่พึง ประารถนาของสังคมให้กับบุตร (จรรยา สุวรรณทัต, 2535) ทั้งนี้เพราะการอบรมเลี้ยงดูเป็นกระบวนการ อบรมบ่มนิสัยและฝึกหัดให้บุตรเป็นสมาชิกที่ดีของ ครอบครัว ทำให้พวกเขาได้เรียนรู้ถึงบทบาทหน้าที่ ของตนเอง และฝึกหัดที่จะอยู่ภายใต้กฎระเบียบของ ครอบครัวอันเป็นการพัฒนาความมีวินัยและความ รับผิดชอบในหน้าที่ของตนเอง เมื่อบุตรเติบโตขึ้น ก็จะสามารถเป็นสมาชิกที่ดีของสังคมที่พวกเขาเข้าไป เป็นสมาชิกอยู่ทั้งสังคมในสถาบันการศึกษา ที่ทำงาน และชุมชน (Dawson, Prewitt & Dawson, 1977; ทินพันธุ์ นาคะตะ, 2545)

จากการประมวลเอกสารพบว่า มีผล การศึกษาจำนวนหนึ่งที่ยืนยันว่าการอบรมเลี้ยงดูใน ครอบครัวมีความสัมพันธ์กับบุคลิกภาพ เจตคติและ พฤติกรรมทางการเมืองของบุคคล เช่น ผลการศึกษา ของเดวีส์ (สุรุจุมิ ปัดไธสง, 2542 อ้างอิงจาก Davies, 1985) พบว่า ครอบครัวเป็นผู้สร้างและพัฒนา บุคลิกภาพทางการเมืองอันประกอบไปด้วย แนวคิด และการแสดงออกทางการเมือง และครอบครัวจะทำ หน้าที่ในการพัฒนาจนกระทั่งบุตรเข้าไปมีส่วนร่วม ทางการเมืองในฐานะพลเมืองหรือเป็นผู้ที่มีบทบาท สำคัญทางการเมือง ส่วนเลอวายนได้ศึกษาในเชิง เปรียบเทียบการแสดงออกทางการเมืองของกลุ่มคน ใน 2 ชนเผ่า คือ ชนเผ่ากุสิในประเทศเคนย่า และ ชนเผ่าเนอร์ในซูดาน เลอวายนพบว่าชนเผ่ากุสิมีความ เผด็จการมากกว่าพวกเนอร์เป็นเพราะชนเผ่ากุสิเน้น การเคารพต่อผู้ที่มีอำนาจหรือมีความอาวุโสมากกว่า ส่วนชนเผ่าเนอร์จะเป็นสังคมที่ทุกคนมีความเท่าเทียม กัน บิดามารดาของชนเผ่าเนอร์ไม่วางอำนาจต่อลูกๆ

และไม่เน้นให้เด็กต้องเคารพหรือนอบน้อมต่อผู้อาวุโส การถูกปลูกฝังทั้ง 2 วิธีดังกล่าวทำให้ชนเผ่าเนอร์มี บุคลิกภาพแบบประชาธิปไตย ในขณะที่ชนเผ่ากุสิ มีบุคลิกภาพแบบเผด็จการ (Lane, 1972) นอกจากนี้ โรเธอร์ (Rother, 1970) ได้ทำการศึกษาลักษณะนิสัยของ พวกเขาจัดในสหรัฐอเมริกาพบว่า รูปแบบการอบรม เลี้ยงดูในครอบครัวของพวกเขาจัดจะเป็นแบบ เข้มงวดกวดขันมากเกินไป พวกเขาจะถูกสั่งสอนให้ เชื่อฟังคำพูดหรือคำสอนของบิดามารดาเกือบทุกเรื่อง เมื่อพวกเขาถูกเข้มงวดมากเกินไปทำให้มีความไม่ พอใจและเก็บกดความรู้สึกเอาไว้ จนกระทั่งมีโอกาส ก็กระบายออกมาในรูปแบบของความก้าวร้าว และ พบว่าพวกเขาจัดจะไม่ได้ได้รับความรักจากบิดามารดา มากนัก พวกเขา รู้สึกว่าเหมือนถูกบิดามารดาคอย จ้องจับผิดอยู่ตลอดเวลา จากผลการศึกษาทั้ง 3 เรื่อง แสดงให้เห็นว่า การอบรมเลี้ยงดูของครอบครัวมี ความสัมพันธ์กับบุคลิกภาพทางการเมือง และหาก ได้รับการอบรมเลี้ยงดูที่ไม่เหมาะสม ได้แก่ การอบรม เลี้ยงดูที่บิดามารดาวางอำนาจต่อบุตร และการอบรม เลี้ยงดูแบบเข้มงวดกวดขันมากเกินไปก็จะมีผลทำให้ บุตรมีบุคลิกภาพและพฤติกรรมทางการเมืองใน เชิงลบซึ่งไม่เหมาะสมที่จะเป็นพลเมืองในประเทศที่มี การปกครองด้วยระบอบประชาธิปไตย

การอบรมเลี้ยงดูแบบใดจะทำให้บุคคลมี ความเป็นพลเมืองดีในระบอบประชาธิปไตย

จากข้อสรุปข้างต้น ทำให้เกิดคำถามว่า “การ อบรมเลี้ยงดูแบบใดที่จะทำให้บุคคลมีความเป็น พลเมืองดีตามระบอบประชาธิปไตย” ซึ่งจากการ ประมวลเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องพบว่า “การ อบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตย” เป็นการอบรมเลี้ยง ดูที่มีความสัมพันธ์กับการมีเจตคติและพฤติกรรมที่พึง ประารถนาของสังคมหลายด้านด้วยกัน โดยที่การ อบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตยเป็นการผสมผสาน

ระหว่างการอบรมเลี้ยงดู 2 รูปแบบ คือ การอบรม เลี้ยงดูแบบรักสนับสนุนและการอบรมเลี้ยงดูแบบใช้ เหตุผล (ดวงเดือน พันธมนาวิน และเพ็ญแข ประจันปัจจนิก, 2524)

การอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตย

ตามที่กล่าวแล้วว่าการอบรมเลี้ยงดูแบบ ประชาธิปไตย เป็นการผสมผสานระหว่างการอบรม เลี้ยงดู 2 รูปแบบ คือ การอบรมเลี้ยงดูแบบรัก สนับสนุน และการอบรมเลี้ยงดูแบบใช้เหตุผล (ดวงเดือน พันธมนาวิน และเพ็ญแข ประจันปัจจนิก, 2524) โดยที่การอบรมเลี้ยงดูแบบรักสนับสนุนเป็น การอบรมเลี้ยงดูที่บิดามารดาดูแลบุตรของตนเองด้วย ความใกล้ชิด แสดงให้บุตรได้รับรู้ว่าบิดามารดามี ความรัก และความปรารถนาดีต่อบุตร ด้วยการเอาใจ ใส่ ให้การสนับสนุน ส่งเสริมให้กำลังใจ ให้เวลาในการ อยู่ร่วมกัน ทำกิจกรรมร่วมกัน เข้าใจจิตใจและ ความรู้สึกของบุตร คอยสอบถามถึงเหตุการณ์หรือ กิจกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นอยู่เสมอ รวมถึงเป็นที่ปรึกษา ที่ดีคอยรับฟังปัญหาต่างๆ ด้วยความเข้าใจ และชี้แนะ แนวทางในการแก้ปัญหาอย่างเหมาะสม ส่วนการ อบรมเลี้ยงดูแบบใช้เหตุผล เป็นการอบรมเลี้ยงดู ที่บิดามารดามีการให้การชื่นชมหรือให้รางวัลบุตร เมื่อทำความดีหรือทำในสิ่งที่ถูกต้อง ดีงาม และเป็น ประโยชน์ และเมื่อบุตรทำผิดหรือทำในสิ่งที่ไม่ถูกต้อง ก็ว่ากล่าวตักเตือน พร้อมทั้งอธิบายถึงสาเหตุของการ ว่ากล่าวตักเตือนด้วยเหตุผล และลงโทษเมื่อจำเป็น เท่านั้นและใช้วิธีการลงโทษที่เหมาะสมไม่มากหรือน้อยจนเกินไป เพื่อให้บุตรรู้ว่าสิ่งใดควรปฏิบัติ และ สิ่งใดไม่ควรปฏิบัติ ซึ่งการชื่นชม การให้รางวัล การตักเตือน และการลงโทษนี้ต้องทำอย่างเป็นระบบ ทำอย่างสม่ำเสมอ มีเหตุผลในการทำ และไม่ใช้ อารมณ์ของตนเองเป็นใหญ่ เมื่อรวมการอบรมเลี้ยงดู ทั้ง 2 รูปแบบนี้ ทำให้เกิดเป็นการอบรมเลี้ยงดูแบบ

ประชาธิปไตย ซึ่งเป็นการอบรมเลี้ยงดูที่บิดามารดา แสดงให้บุตรรับรู้ว่าเป็นบิดามารดาที่มีความรักและปรารถนาดีต่อตนเอง คอยดูแลเอาใจใส่อย่างใกล้ชิด ให้การสนับสนุน ส่งเสริม ให้กำลังใจ ให้มีเสรีภาพ ให้อิสระในการตัดสินใจเรื่องต่างๆ ด้วยตนเอง มีการเปิดโอกาสให้แสดงความคิดเห็น มีส่วนร่วมรับผิดชอบหน้าที่ต่างๆ ภายในบ้าน มีการให้รางวัลและชื่นชมเมื่อทำความดี มีการตักเตือนและลงโทษเมื่อทำความผิดพร้อมทั้งมีการอธิบายเหตุผลของการให้รางวัล และการลงโทษ และปฏิบัติสม่ำเสมอโดยไม่ใช้อารมณ์ เป็นของตนเองเป็นใหญ่ (กมลวรรณ คารมปราชญ์, 2550; นริศรา พิงโพธิ์สภ, 2554; Roger, 1972)

ทั้งนี้มีการศึกษาพบว่า การอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตยมีความสัมพันธ์กับเจตคติต่อพฤติกรรมที่พึงปรารถนาของสังคมหลายด้านด้วยกัน เช่น เจตคติที่ดีต่อพฤติกรรมรับผิดชอบต่อหน้าที่ (สุภาสิณี นุ่มเนียม, 2546) เจตคติที่ดีต่อพฤติกรรมตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง (จิตติพร ไวโรจน์วิทยาการ, 2551) นอกจากนี้ ยังพบว่ามีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมที่พึงปรารถนาของสังคมหลายด้าน เช่น พฤติกรรมการลดปริมาณขยะ (ลินดา สุวรรณดี, 2542) พฤติกรรมการมีวินัยในตนเอง (ลำไย สีหามาตย์, 2545; ลักษณะเสด็จทองคำ, 2546) พฤติกรรมรักษาความสะอาดเพื่อส่วนรวม (กุหลาบ ไทโรโพธิ์ภู, 2546) พฤติกรรมอนุรักษ์สัตว์ (สุกมล มุ่งพัฒนสุนทร, 2546) พฤติกรรมการเข้าร่วมกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ในชุมชน (แสงอรุณ ธรรมเจริญ และลินดา สุวรรณดี, 2546) พฤติกรรมรับผิดชอบต่อหน้าที่ในครอบครัว (สุภาสิณี นุ่มเนียม, 2546) และพฤติกรรมการออม (จิตติพร ไวโรจน์วิทยาการ, 2551)

นอกจากนี้ยังมีผลการศึกษามากมายที่แสดงให้เห็นว่าการอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตยมีความสัมพันธ์กับเจตคติแบบประชาธิปไตย เช่น เจตคติต่อพฤติกรรมประชาธิปไตย การรับรู้บทบาทด้าน

ประชาธิปไตย และเอกลักษณ์แห่งอิโก้ด้านประชาธิปไตย (ฤกษ์ชัย คุณูปการ, 2547) การมีจิตประชาธิปไตย (เหตุผลเชิงจริยธรรม) (ทวีวัฒน์ บุญชิต, 2546) ความไว้วางใจทางการเมือง และความรู้สึกมีประสิทธิภาพทางการเมือง (สุรุฒิ ปัดไธสง, 2542) และมีผลการศึกษาที่แสดงให้เห็นว่าการอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตยมีความสัมพันธ์กับการแสดงพฤติกรรมประชาธิปไตย เช่น พฤติกรรมประชาธิปไตย (ทวีวัฒน์ บุญชิต, 2546) และพฤติกรรมมีส่วนร่วมทางการเมือง (กมลวรรณ คารมปราชญ์, 2550; สรรักษ์ เลี่ยมสุวรรณ, 2546; สุรุฒิ ปัดไธสง, 2542) นอกจากนี้ยังพบว่าความเป็นประชาธิปไตยในครอบครัวมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมประชาธิปไตย (ทวีวัฒน์ บุญชิต, 2546)

จากการประมวลเอกสารและงานวิจัยที่กล่าวมาข้างต้นเป็นการยืนยันว่าการอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตยมีความสัมพันธ์กับเจตคติและพฤติกรรมที่พึงปรารถนาของสังคมหลายด้านด้วยกัน รวมถึงเจตคติและพฤติกรรมประชาธิปไตยด้วย ดังนั้นจึงคาดว่า การอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตยเป็นวิธีการที่สามารถใช้ปลูกฝังและพัฒนาความเป็นพลเมืองดีตามระบอบประชาธิปไตยให้กับเด็กและเยาวชน ดังนั้นครอบครัวควรอบรมเลี้ยงดูบุตรด้วยการอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตย ซึ่งมีรายละเอียดสำคัญที่บิดามารดาควรปฏิบัติต่อบุตรดังนี้

1. บิดามารดาควรแสดงความรัก และความปรารถนาดีต่อบุตรอย่างจริงใจ คอยดูแลเอาใจใส่อย่างใกล้ชิด และสม่ำเสมอ เช่น คอยพูดคุยสอบถามถึงเรื่องราวต่างๆ ที่เกิดขึ้นในแต่ละวัน รับประทานอาหารด้วยกันทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกัน ฯลฯ

2. บิดามารดาควรให้การสนับสนุน ส่งเสริม และให้กำลังใจในการทำกิจกรรมต่างๆ ของบุตร เช่น สนับสนุนในเรื่องการศึกษาเล่าเรียน สนับสนุนให้บุตร

ได้ทำกิจกรรมที่ตนเองชอบในเรื่องเกี่ยวกับดนตรี ศิลปะ กีฬาหรือกิจกรรมนันทนาการที่เหมาะสมกับ ช่วงวัย ฯลฯ

3. บิดามารดาควรเปิดโอกาสให้บุตรได้ ตัดสินใจในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับตนเอง โดยไม่บังคับให้ บุตรทำหรือเลือกในสิ่งที่บิดามารดาต้องการ แต่ควร ให้คำปรึกษา และชี้แนะแนวทางที่เป็นประโยชน์ใน การดำเนินชีวิต เช่น เรื่องการเรียน เรื่องการทำงาน เรื่องการทำกิจกรรม ฯลฯ

4. บิดามารดาควรเป็นที่ปรึกษาของบุตรใน ทุกๆ เรื่อง ควรเปิดใจรับฟังปัญหาและชี้แนะแนวทาง ในการแก้ไขอย่างถูกต้องและเหมาะสมทั้งปัญหา ทั่วไปที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน ปัญหาในการเรียน การทำงาน ฯลฯ

5. บิดามารดาควรเปิดโอกาสให้บุตรได้มี ส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นหรือตัดสินใจใน เรื่องต่างๆ ภายในบ้าน เช่น เปิดโอกาสให้มีส่วนร่วม ในการตัดสินใจเลือกซื้อรถคันใหม่ เลือกรูปแบบใน การตกแต่งบ้าน ฯลฯ

6. บิดามารดาควรให้บุตรได้มีส่วนร่วม รับผิดชอบในการทำงานบ้าน เช่น การทำความสะอาด ภาระบ้าน การล้างจาน การซักรีดเสื้อผ้า การดูแล ต้นไม้ ฯลฯ เพื่อเป็นการฝึกความรับผิดชอบต่อตนเอง และส่วนรวม

7. บิดามารดาควรชื่นชมหรือให้รางวัลอย่าง เหมาะสมเมื่อบุตรทำความดีหรือประพฤติตนในทางที่ ดี เช่น ให้รางวัลหรือชื่นชมเมื่อบุตรให้ความช่วยเหลือ เพื่อนๆ หรือเมื่อตั้งใจทำกิจกรรมต่างๆ จนประสบ ผลสำเร็จ ฯลฯ

8. บิดามารดาควรว่ากล่าวตักเตือนและ ชี้แจงเหตุผลเมื่อบุตรทำในสิ่งที่ไม่ถูกต้องหรือมีความ ประพฤติที่ไม่เหมาะสม โดยไม่แสดงอาการโกรธหรือ ใช้ความรุนแรงซึ่งจะทำให้กระทบกระเทือนความรู้สึก

ของบุตร

การเป็นแบบอย่างที่ดีในการเป็นพลเมืองดี ตามระบอบประชาธิปไตย

จากการประมวลเอกสารพบว่าการเป็น แบบอย่างที่ดีของบิดามารดาเป็นอีกวิธีการหนึ่ง ที่ ต่อเนื่องจากการอบรมเลี้ยงดูภายในครอบครัวที่จะทำ ให้บุตรเกิดเรียนรู้ในเรื่องราวทางวัฒนธรรม วิถีชีวิต แบบแผนการแสดงความคิด และการแสดงพฤติกรรม จากบิดามารดา โดยส่วนมากการเรียนรู้ของบุคคล มักจะเกิดจากการเลียนแบบจากบุคคลที่เป็นที่รัก นิยมชมชอบ เชื่อถือ ไว้วางใจ หรือเป็นผู้ที่มีอำนาจ ซึ่งภายในครอบครัวบิดามารดาเป็นผู้ที่ให้การอบรม เลี้ยงดูบุตรอย่างใกล้ชิดจนทำให้บุตรมีความรัก เชื่อถือ ไว้วางใจและเห็นความสำคัญต่อบิดามารดา บุตรจึงยอมรับการอบรมสั่งสอนต่างๆ ได้โดยง่าย และ ยึดถือบิดามารดาเป็นแบบอย่างในทุกๆ เรื่อง (ดวงเดือน พันธมนาวิน อรพินทร์ ชูชม และงามตา วนินทานนท์, 2528; Dawson, Prewitt, & Dawson, 1977) โดย บุตรจะเอาใจใส่ค่อยๆ เรียนรู้ จดจำความคิด ความเชื่อ และพฤติกรรมต่างๆ ของบิดามารดาหรือผู้ให้การ เลี้ยงดูอย่างต่อเนื่องจนในที่สุดสิ่งที่ได้เห็นและได้ยิน นั้นกลายเป็นแบบแผนความคิด เป็นพฤติกรรมเป็น วิถีปฏิบัติ หรือเป็นลักษณะนิสัยของตนเอง (จรรยา สุวรรณทัต ดวงเดือน พันธมนาวิน และเพ็ญแข ประจันปัจฉนิก, 2521)

ทั้งนี้หากบิดามารดาสามารถเป็นแบบอย่างที่ดี ให้กับบุตร บุตรก็จะเป็นผู้ที่มีเจตคติและพฤติกรรมที่ พึงปรารถนาของสังคม ตามที่มีผลการศึกษาพบว่าการเป็นแบบอย่างที่ดีของครอบครัวมีความสัมพันธ์ กับเจตคติต่อพฤติกรรมที่พึงปรารถนาของสังคม เช่น เจตคติที่ดีต่อความรับผิดชอบต่อหน้าที่ (สุภาสิณี นุ่มเนียม, 2546) เจตคติต่อการประหยัด (มัญญ ภูชลีเงิน, 2547) เจตคติที่ดีต่อพฤติกรรมตามหลัก

เศรษฐกิจพอเพียง (จิตติพร ไวโรจน์วิทยาการ, 2551)

นอกจากนี้ยังพบว่าความเป็นแบบอย่างที่ดีของครอบครัวมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมที่พึงปรารถนาของสังคมด้วย เช่น พฤติกรรมการมีวินัย (ลัดดาวลัย เกษมเนตร ประทีป จินจี่ ทศนา ทองภักดี อุษา ศรีจินดารัตน์ และวันเพ็ญ พิศาลพงศ์, 2539) พฤติกรรมการประหยัดไฟฟ้าเพื่อส่วนรวม (ฐานันดร เปียศิริ, 2545) พฤติกรรมการรักษาความสะอาดส่วนรวม (กุหลาบ ไทรโพธิ์ภู, 2546) พฤติกรรมการประหยัดพลังงาน (มนูญ ภูชลิบเงิน, 2547) และ พฤติกรรมความรับผิดชอบ (ได้แก่ พฤติกรรมการพัฒนาตนเองด้านการเรียน และพฤติกรรมการรักษาสิ่งแวดล้อมในโรงเรียน) (จිරพัฒน์ ศิริรักษ์, 2555)

จากการประมวลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเป็นแบบอย่างของบิดามารดาที่ความสัมพันธ์กับเจตคติและพฤติกรรมประชาธิปไตยทั้งในประเทศไทย และต่างประเทศพบว่า แนวทางการศึกษาการเป็นแบบอย่างของบิดามารดานั้น ส่วนใหญ่ศึกษาจากการสื่อสาร การสนทนา พูดคุย แลกเปลี่ยนความคิดเห็น และการอภิปรายเรื่องการเมืองภายในครอบครัว ซึ่งวิธีการดังกล่าวถือว่าการถ่ายทอดเจตคติและพฤติกรรมทางการเมืองจากบิดามารดาไปสู่บุตรได้อีกวิธีการหนึ่งซึ่งทำให้บุตรได้รับรู้และทำความเข้าใจกับสิ่งที่ได้รับฟังจากบิดามารดา จนในที่สุดบุตรก็จะมีแนวคิดและแนวปฏิบัติทางการเมืองเหมือน หรือ สอดคล้องกับบิดามารดาของตนเอง ตามที่มีผลการศึกษาพบว่า การสื่อสารภายในครอบครัวมีความสัมพันธ์กับเจตคติแบบประชาธิปไตย เช่น ความไว้วางใจทางการเมือง ความรู้สึกมีประสิทธิภาพทางการเมือง (ภานุพันธ์ พรายจันทร์, 2534; สุรุฒิ ปัดไธสง, 2542)

ในต่างประเทศได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับการสื่อสาร การสนทนา พูดคุย แลกเปลี่ยนความคิดเห็น

และการอภิปรายเรื่องการเมืองภายในครอบครัวเช่นกัน และพบว่าการสื่อสารในรูปแบบดังกล่าวมีความสัมพันธ์กับเจตคติและพฤติกรรมประชาธิปไตย เช่น เรื่องราวทางการเมืองที่เกิดขึ้น (Davis, 2005) แนวคิด เจตคติ และการมีส่วนร่วมทางการเมือง (Gordon, 2008) การเป็นอาสาสมัครทำงานเพื่อส่วนรวม การเลือกตั้งประธานาธิบดี และการเลือกตั้งท้องถิ่น (Diemer, 2012) ค่านิยม และวิถีปฏิบัติแบบประชาธิปไตย (Ekström & Östman, 2013) บทบาทของความเป็นพลเมืองดีและความรับผิดชอบต่อสังคม (George, 2013)

ผลการวิจัยอีกจำนวนหนึ่งพบว่า การสื่อสารทางการเมืองภายในครอบครัวทำให้บิดามารดาและบุตรมีเจตคติและพฤติกรรมทางการเมืองที่สอดคล้องกัน เช่น ความโน้มเอียงทางการเมืองและพฤติกรรมการมีส่วนร่วมทางการเมือง (Marie, 1995) ความผูกพันต่อพรรคการเมือง (Ventura, 2001) ซึ่งมีแนวโน้มว่าหากบิดามารดาชอบพรรคการเมืองใด บุตรก็มักจะชอบพรรคการเมืองนั้นๆ ตามบิดามารดาไปด้วย (Dawson, Prewitt, & Dawson, 1977) โดยการสื่อสารทางการเมืองจะทำให้ความสอดคล้องเรื่องความผูกพันต่อพรรคการเมืองระหว่างบิดามารดากับบุตรเพิ่มมากขึ้น (Jenning & Neimi, 1968) และมีการศึกษาพบว่ากลุ่มเด็กอเมริกันจะชอบพรรคการเมืองเดียวกับบิดามารดา (Campell, Gurin, & Miller, 1954) มีผลการศึกษาที่ชี้ชัดว่าหากบิดามารดาชอบพรรคเดโมแครท บุตรก็มักจะมีแนวโน้มที่จะชอบพรรคเดโมแครทตามบิดามารดาไปด้วย (Hyman, 1972) ผลเช่นนี้ก็พบในประเทศไทยเช่นกัน คือพบว่าหากบิดามารดานิยมชมชอบหรือมีความผูกพันต่อพรรคการเมืองพรรคใด บุตรก็จะมีความรู้สึกคล้ายตามกัน (กมลวรรณ คารมปราษฎ์, 2553)

จากการประมวลเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพบว่าความเป็นแบบอย่างที่ดีของบิดามารดาความสัมพันธ์กับเจตคติและพฤติกรรมที่พึงปรารถนาในหลายๆ ด้านด้วยกัน รวมถึงเจตคติและพฤติกรรมประชาธิปไตยด้วย ดังนั้นจึงคาดว่าความเป็นแบบอย่างของบิดามารดาในการเป็นพลเมืองดีตามระบอบประชาธิปไตย สามารถเป็นตัวแบบที่ทำให้บุตรมีความเป็นพลเมืองดีตามระบอบประชาธิปไตยได้ วิธีการแสดงแบบอย่างให้บุตรได้เห็นมีหลายวิธีด้วยกัน ทั้งการสื่อสาร การพูดคุย การอธิบาย การสั่งสอน การให้คำแนะนำ การแสดงพฤติกรรมให้เห็น ซึ่งวิธีการเหล่านี้จะทำให้บุตรค่อยๆ เกิดการเรียนรู้ทางการเมืองอย่างต่อเนื่อง โดยไม่รู้ตัวจนในที่สุดสิ่งที่ได้เรียนรู้นั้นก็ค่อยๆ ซึมซับเข้าไปในแบบแผนทางความคิดและการกระทำของบุตร และเมื่อถึงเวลาเหมาะสมบุตรก็จะแสดงพฤติกรรมเหล่านั้นออกมาตามที่สังคมคาดหวังและปรารถนาจะให้เกิดขึ้น อย่างไรก็ตาม บิดามารดาควรเอาใจใส่และหมั่นปลูกฝังความเป็นพลเมืองดีตามระบอบประชาธิปไตยอย่างต่อเนื่อง

ในการเป็นแบบอย่างให้กับบุตรนั้นบิดามารดาจะต้องมีความเป็นพลเมืองดีตามระบอบประชาธิปไตยก่อนแล้วจึงแสดงให้บุตรได้เห็นแบบอย่างที่ดีเหล่านั้น โดยจะต้องแสดงให้บุตรเห็นตามแนวทางดังนี้

1. บิดามารดาจะต้องแสดงให้บุตรเห็นว่าเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเข้าใจในการปกครองระบอบประชาธิปไตย และมีการศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับการเมืองการปกครอง รวมถึงติดตามข่าวสารและความเคลื่อนไหวทางการเมืองที่เกิดขึ้นในประเทศอย่างต่อเนื่อง และสามารถสนทนาและตอบคำถามบุตรได้อย่างชัดเจน

2. บิดามารดาจะต้องแสดงให้บุตรเห็นว่าเป็นผู้ที่สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ ทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ มีความเคารพผู้อื่น เคารพสิทธิผู้อื่น เคารพหลักความเสมอภาค และเคารพความแตกต่างทางความคิดและวัฒนธรรม สามารถปรับตัวและวางตัวอย่างเหมาะสมในฐานะสมาชิกของกลุ่มสังคมต่างๆ มีการรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น โดยไม่ใช้ความคิดของตนเองเป็นใหญ่ ไม่ก้าวท้าวเรื่องส่วนตัวของผู้อื่น รวมถึงมีความคิดที่ทุกคนในสังคมอยู่ในระดับเดียวกัน โดยไม่มีปฏิกิริยาที่แสดงถึงการดูถูก ดูแคลนผู้ที่มีสถานะทางสังคม มีการศึกษาต่ำกว่า ยกจนกว่าตนเอง และไม่มีปฏิกิริยาที่แสดงว่ายกย่องและยอมจำนนให้คนที่มีความสถานะทางสังคมสูงกว่า มีการศึกษาสูงกว่า ร่ำรวยกว่าตนเองอย่างไม่มีเหตุผลอันควรกระทำ

3. บิดามารดาจะต้องแสดงให้บุตรเห็นว่าเป็นผู้ที่พึ่งตนเองได้ โดยไม่ต้องพึ่งพาหรือเบียดเบียนผู้อื่น สามารถประกอบอาชีพเพื่อให้มีรายได้มาเลี้ยงดูครอบครัวได้ด้วยความรู้ ความสามารถและประสบการณ์ของตนเองด้วยความซื่อสัตย์สุจริต ไม่เอาเปรียบผู้อื่น รวมถึงจะต้องไม่ตกอยู่ภายใต้อำนาจหรืออิทธิพลของระบบอุปถัมภ์ใดๆ

4. บิดามารดาจะต้องแสดงให้บุตรเห็นว่าเป็นผู้ที่มีจิตสำนึกสาธารณะ มุ่งที่จะทำประโยชน์เพื่อส่วนรวมและธำรงรักษาสาธารณะสมบัติ มีความเอาใจใส่ที่จะมีส่วนร่วมในการดูแล รักษาและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ มีความเอาใจใส่ที่จะมีส่วนร่วมในการดูแลสาธารณะสมบัติของส่วนรวมโดยไม่คิดทำลายหรือทำให้เกิดความเสียหาย รวมถึงจะต้องมองว่าปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนที่ตนเองเป็นสมาชิกนั้นเป็นเรื่องที่ตนเองและคนในชุมชนต้องมีส่วนร่วมในการแก้ไข โดยไม่คิดว่าเป็นเรื่องของหน่วยงานราชการหรือรัฐบาลต้องเข้ามาแก้ไขปัญหาเมื่อเกิดปัญหาต่างๆ ขึ้นในชุมชน บิดามารดาจะต้อง

เข้าไปมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาด้วยความเอาใจใส่ เช่น หากในชุมชนเกิดปัญหาน้ำเน่าเสียส่งกลิ่นเหม็นเกิดปัญหามีโจรขโมยขูขุม ฯลฯ บิดามารดาต้องมีส่วนร่วมในการวางแผนหรือหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาดังกล่าว โดยไม่นิ่งนอนใจเพราะคิดว่าไม่ใช่เรื่องของตนเอง

5. บิดามารดาจะต้องแสดงให้เห็นว่าเป็นผู้ที่เคารพกฎกติกาของสังคม และเคารพกฎหมาย มีการปฏิบัติตามกฎกติกาของสังคมที่เป็นสมาชิกอยู่ เช่น ในที่ทำงาน ในชุมชน ฯลฯ และปฏิบัติตามกฎหมายอย่างเคร่งครัด ไม่ละเมิดแม้ว่าจะเป็นเรื่องเล็กๆ น้อยๆ เช่น ทิ้งขยะลงในที่สาธารณะ จอดรถในที่ห้ามจอด ไม่ข้ามถนนตรงทางม้าลาย การขับรถฝ่าไฟแดง การเสียภาษี ฯลฯ

6. บิดามารดาจะต้องแสดงให้เห็นว่าเป็นผู้ที่มีความเต็มใจที่จะแก้ปัญหาความขัดแย้งในทุกรณด้วยท่าทีสันติโดยไม่ใช้ความรุนแรง หากมีความขัดแย้งเกิดขึ้นในสังคมใดๆ ก็ตาม ทั้งความขัดแย้งในครอบครัว ความขัดแย้งในที่ทำงาน ความขัดแย้งในชุมชน บิดามารดาจะต้องแก้ปัญหาอย่างมีสติโดยพิจารณาเหตุผลต่างๆ อย่างรอบคอบรอบด้าน โดยไม่ใช้อารมณ์และความรุนแรงในการแก้ปัญหา แม้ว่าสถานการณ์ปัญหาจะมีความรุนแรงมากเพียงใดก็ตาม

7. บิดามารดาจะต้องแสดงให้เห็นว่าเป็นผู้ที่มีความตระหนักและมีความกระตือรือร้นที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองด้วยความสมัครใจ และมีความเห็นว่าการมีส่วนร่วมทางการเมืองเป็นหน้าที่ที่มีความสำคัญอย่างยิ่งของประชาชนทุกคนในประเทศ และจะต้องไม่มองว่าการเมืองเป็นเรื่องน่าเบื่อหน่ายหรือเป็นเรื่องที่ไม่ควรให้ความสนใจหรือเข้าไปเกี่ยวข้องใดๆ โดยอย่างน้อยที่สุดบิดามารดาควรมีการติดตามข่าวสารทางการเมืองอย่างสม่ำเสมอและอธิบายให้บุตรเข้าใจข่าวสารต่างๆ มากขึ้น บิดา

มารดาจะต้องไปเลือกตั้งทุกครั้งที่มีการเลือกตั้งไม่ว่าจะเป็นการเลือกตั้งในระดับท้องถิ่นหรือการเลือกตั้งระดับชาติ หากมีความไม่เห็นด้วยในนโยบายของรัฐบาลจะต้องแสดงการคัดค้านอย่างถูกต้องด้วยวิธีการที่เหมาะสม

สรุปผลการศึกษา

จากการประมวลเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบทบาทของครอบครัวในการปลูกฝังและพัฒนาบุตรให้เป็นพลเมืองดีตามระบอบประชาธิปไตย พบว่า วิธีการสำคัญที่ครอบครัวควรใช้มี 2 วิธีการหลักคือ วิธีการอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตย และการเป็นแบบอย่างที่ดีในการเป็นพลเมืองดี เนื่องจากมีผลการวิจัยจำนวนหนึ่งที่แสดงให้เห็นว่าทั้ง 2 วิธีการดังกล่าว มีความสัมพันธ์กับการมีเจตคติและพฤติกรรมที่พึงปรารถนาของสังคมหลายด้านด้วยกัน รวมถึงเจตคติและพฤติกรรมประชาธิปไตย ดังนั้นผู้เขียนจึงคาดว่าหากครอบครัวใช้วิธีการดังกล่าวในการอบรมเลี้ยงดูบุตรจะทำให้ประสบความสำเร็จในการสร้างพลเมืองดีอันมีความสำคัญอย่างมากสำหรับประเทศที่มีการปกครองในระบอบประชาธิปไตย

การอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตยจะมีส่วนสำคัญในการฝึกหัดให้บุตรได้เรียนรู้ที่จะใช้ชีวิตในสังคมประชาธิปไตย เช่น การฝึกให้มีโอกาสได้แสดงความคิดเห็นหรือตัดสินใจในเรื่องต่างๆ อย่างเป็นอิสระภายใต้กฎเกณฑ์หรือข้อกำหนดของครอบครัว ฝึกให้มีส่วนร่วมรับผิดชอบงานในบ้าน ฝึกให้ปฏิบัติตนอยู่ในระเบียบวินัย ฝึกการตัดสินใจอย่างมีเหตุผล ฝึกให้ยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นและถึงแม้ว่าจะมีความคิดเห็นที่ไม่ตรงกันก็ต้องสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข โดยไม่จำเป็นต้องบังคับให้คนอื่นมีความคิดเห็นเหมือนตนเอง ฯลฯ การได้ฝึกฝนในเรื่องดังกล่าวจะทำให้บุตรมีเจตคติ พฤติกรรมและแนวปฏิบัติ

แบบประชาธิปไตย รวมถึงเกิดการเรียนรู้ในการเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว กระบวนการเหล่านี้จะเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องจนกระทั่งเติบโตเป็นผู้ใหญ่ และอยู่ในฐานะพลเมืองของประเทศ พวกเขาจะสามารถสรุปอ้างอิงประสบการณ์ที่ได้รับจากครอบครัวไปใช้ ซึ่งเป็นผลทำให้พวกเขาเป็นพลเมืองดีตามระบอบประชาธิปไตยได้

ส่วนการเป็นแบบอย่างที่ดีของบิดามารดา เป็นอีกวิธีการหนึ่งจะทำให้บุตรเป็นพลเมืองดีในระบอบประชาธิปไตยได้เช่นกัน ภายใต้เงื่อนไขที่ว่า บิดามารดาจะต้องเป็นต้นแบบที่ดีในการแสดงความ เป็นพลเมืองดีตามระบอบประชาธิปไตยให้บุตรของตนได้เห็นแบบอย่าง กระบวนการเรียนรู้โดยการเลียนแบบนี้เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยไม่รู้ตัวและไม่ได้ตั้งใจ แต่จะเกิดขึ้นพร้อมๆ กับกระบวนการอบรมเลี้ยงดู เนื่องจากเป็นช่วงเวลาที่บิดามารดาและบุตรมีความใกล้ชิดกันเป็นอย่างมาก ระหว่างนั้นจะมีการสื่อสาร สนทนา พูดคุย แลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา เมื่อบุตรได้ยินหรือได้เห็นแบบอย่างที่แสดงออกเป็นคำพูดและการกระทำ ก็จะค่อยๆ เกิดเรียนรู้ จดจำ ทำความเข้าใจ จนในที่สุดสิ่งเหล่านั้นก็จะกลายเป็นแบบแผนของเจตคติ และพฤติกรรม รวมถึงแนวปฏิบัติต่างๆ ของบุตร ซึ่งมีการศึกษาที่แสดงให้เห็นว่าบิดามารดาและบุตรมีแนวโน้มที่จะมีเจตคติและพฤติกรรมในหลายด้านๆ สอดคล้องกัน ดังนั้นหากบิดามารดาที่มีความเป็นพลเมืองดีตามระบอบประชาธิปไตยก็มีแนวโน้มที่จะทำให้บุตรมีความเป็นพลเมืองดีตามระบอบประชาธิปไตยเช่นเดียวกับบิดามารดาของตนเอง

อย่างไรก็ตามกระบวนการปลูกฝังและพัฒนาความเป็นพลเมืองดีตามระบอบประชาธิปไตยนี้เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องตั้งแต่บิดามารดาให้กำเนิดบุตรจนกระทั่งพวกเขาเติบโตเป็น

ผู้ใหญ่ ดังนั้นบิดามารดาจะต้องทุ่มเท เสียสละ และมีความอดทนมากเป็นพิเศษ ในการที่จะใช้วิธีการดังกล่าว ในการปลูกฝังและพัฒนาบุตร เพราะเงื่อนไขสำคัญในการที่จะทำให้กระบวนการเหล่านี้ประสบความสำเร็จได้ บิดามารดาจะต้องให้การดูแลบุตรอย่างใกล้ชิด คอยเอาใจใส่ดูแล ให้ความรัก และให้เวลากับบุตรอย่างเต็มที่ เป็นที่ปรึกษาที่ดี เป็นแบบอย่างที่ดีในทุกๆ เรื่อง รวมถึงต้องมีการปฏิบัติเช่นนี้ต่อบุตรอย่างสม่ำเสมอ เพราะหากมีการปฏิบัติที่ไม่สม่ำเสมอก็อาจจะทำให้บุตรเกิดความสับสน จนเกิดเจตคติหรือพฤติกรรมที่ผิดปกติขึ้นได้

ทั้งนี้หากทุกครอบครัวสามารถทำหน้าที่ในการปลูกฝังและพัฒนาความเป็นพลเมืองดีให้กับบุตรของตนเองได้ ก็จะทำให้ประชาชนทุกคนมีความเป็นพลเมือง ซึ่งถือเป็นกำลังสำคัญที่จะทำให้ระบบการเมืองการปกครองของประเทศมีความเป็นประชาธิปไตยโดยสมบูรณ์ อันเป็นพื้นฐานของการพัฒนาประเทศในด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และการศึกษา

เอกสารอ้างอิง

- กมลวรรณ คารมปราชญ์. (2550). *การศึกษาอิทธิพลของการถ่ายทอดทางการเมืองจากครอบครัว สถาบันการศึกษา ที่ทำงานและสื่อมวลชน ที่ส่งผลต่อความโน้มเอียงทางการเมือง ความผูกพันต่อพรรคการเมือง และพฤติกรรมการเมืองมีส่วนร่วมทางการเมืองของพนักงานรัฐวิสาหกิจ*. (การศึกษาเพื่อนำเสนอปริญญา นิพนธ์ดุขฎิบัณฑิต, สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ)
- กมลวรรณ คารมปราชญ์. (2554). *กระบวนการอบรมกลุ่มเยาวชนทางการเมืองด้านจริยธรรมของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร*. วารสาร

- พฤติกรรมศาสตร์, 17(1), 31- 54.
- กมลวรรณ คารมปราชญ์ คล้ายแก้ว. (2556). ปัจจัยทางด้านสถานการณ์ในครอบครัว สถาบันการศึกษา และจิตลักษณะที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมจริยธรรมในการเรียนของนิสิตระดับปริญญาตรี. กรุงเทพฯ: สำนักนวัตกรรมการเรียนรู้ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- กุหลาบ ไทรโพธิ์ภู. (2546). ปัจจัยทางจิตสังคมที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมการรักษาความสะอาดของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น. (ภาคนิพนธ์มหาบัณฑิต, สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์).
- จรรยา สุวรรณทัต. (2535). พัฒนาการกับการอบรมเลี้ยงดู. ประมวลบทความวิชาการฉบับพิเศษ พ.ศ. 2525-2535. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- จรรยา สุวรรณทัต ดวงเดือน พันธุนาวิน และเพ็ญแข ประจันปัจจนิก. (2521). พฤติกรรมศาสตร์เล่ม 1 พื้นฐานความเข้าใจทางจิตวิทยา. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- จิตติพร ไวโรจน์วิทยาการ. (2551). ปัจจัยเชิงเหตุและผลของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นในโรงเรียนที่ประยุกต์หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง. (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต, สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์).
- จิรพัฒน์ ศิริรักษ์. (2555). ลักษณะสถานการณ์ในโรงเรียน ครอบครัว และจิตพอเพียงที่เกี่ยวข้องกับความรับผิดชอบของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น. (ปริญญาานิพนธ์มหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ).
- ฐานันดร เปี้ยศิริ. (2545). ปัจจัยทางจิตสังคมที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมประหยัดไฟฟ้าของนักเรียนในโรงเรียนที่เข้าร่วมโครงการห้องเรียนสีเขียว. (ภาคนิพนธ์มหาบัณฑิต, สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์).
- ดวงเดือน พันธุนาวิน. (2546). การพัฒนาคนเพื่อพัฒนาชาติ: งานวิจัยและพัฒนาระบบพฤติกรรมไทย. เอกสารการประชุมทางวิชาการ เรื่อง ซิมโปเซียมงานวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ด้านระบบพฤติกรรมไทย. สำนักคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ 20-21 สิงหาคม 2546 ณ โรงแรมมิราเคิลแกรนด์ คอนเวนชั่น กรุงเทพมหานคร. กรุงเทพฯ: การวิจัยและการพัฒนาระบบพฤติกรรมไทย สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- ดวงเดือน พันธุนาวิน และเพ็ญแข ประจันปัจจนิก. (2524). ความสัมพันธ์ภายในครอบครัวกับสุขภาพจิตและจริยธรรมของนักเรียนวัยรุ่น. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ดวงเดือน พันธุนาวิน อรพินทร์ ชูชม และงามดาว นินทานนท์. (2528). ปัจจัยทางจิตนิเวศที่เกี่ยวข้องกับการอบรมเลี้ยงดูเด็กของมารดาไทย. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ดุจเดือน พันธุนาวิน. (2551). การสังเคราะห์งานวิจัยเกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรมในประเทศไทยและต่างประเทศ. กรุงเทพฯ: ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม (ศูนย์คุณธรรม).
- ทวีวัฒน์ บุญชิต. (2546). ความสัมพันธ์ระหว่างประสบการณ์ประชาธิปไตยกับจิตลักษณะและพฤติกรรมประชาธิปไตยของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา. โครงการวิจัยแม่บท. กรุงเทพฯ: การวิจัยและพัฒนาระบบพฤติกรรมไทย สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.

- ทินพันธุ์ นาคะตะ. (2545). *ประชาธิปไตยไทย*.
โครงการเอกสารและตำรา สมาคมรัฐ
ประศาสนศาสตร์ นิด้า. กรุงเทพฯ: สหาย
บล็อกและการพิมพ์.
- ทิพย์พพร ดันตีสุนทร. (2554). *การศึกษาเพื่อสร้าง
พลเมือง*. กรุงเทพฯ: สถาบันนโยบายศึกษา.
- นริศรา ฟังโพธิ์สม. (2554). การอบรมเลี้ยงดูของ
บิดามารดากับการเกิดภาวะอ้วนในเด็ก.
วารสารพฤติกรรมศาสตร์, 17(2), 2-18.
- ปริญญา เทวานฤมิตรกุล. (2555). *การศึกษาเพื่อ
สร้างพลเมือง (Civic Education)*.
กรุงเทพฯ: อักษรสัมพันธ์.
- ปริญญา เทวานฤมิตรกุล. (2555). การศึกษาเพื่อ
ความเป็นพลเมือง (Civic Education):
แก้ปัญหาการเมืองโดยสร้างประชาธิปไตยที่
“คน”. *เอกสารประกอบการประชุมวิชาการ
สถาบันพระปกเกล้าครั้งที่ 13 ประจำปี
2554 ความเป็นพลเมืองกับอนาคต
ประชาธิปไตยไทยเล่ม 2*. กรุงเทพฯ: สถาบัน
พระปกเกล้า.
- เพียงกมล มานะรัตน์ และปิยะมาศ ทัดพมกมล.
(2555). บทสำรวจความเป็นพลเมืองและ
ยุทธศาสตร์การสร้างความเป็นพลเมืองใน
สังคมไทย: การมีส่วนร่วมทางการเมืองใน
ฐานะพลเมืองของประชาชนในระบอบ
ประชาธิปไตยจากประสบการณ์จากงานวิจัย.
*เอกสารประกอบการประชุมวิชาการสถาบัน
พระปกเกล้าครั้งที่ 13 ประจำปี 2554 ความ
เป็นพลเมืองกับอนาคตประชาธิปไตยไทย
เล่ม*. กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า.
- เพ็ญแข ประจันปัจฉิม. (2536). *รูปแบบการ
อบรมเลี้ยงดูกับความสามารถในการ
แก้ปัญหา*. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยพฤติกรรม
- ศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
ภาณุพันธ์ พรายจันทร์. (2534). *แบบแผนการ
สื่อสารในครอบครัวกับความรู้สึกมีสมรรถนะ
ทางการเมืองและความไว้วางใจทางการเมือง :
ศึกษาเฉพาะกรณีนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่
ที่ 4-6 โรงเรียนราชสิมาวิทยาลัย จังหวัด
นครราชสีมา*. (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต,
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย).
- มนูญ ภูงลิบเงิน. (2547). *ปัจจัยทางจิตสังคมที่มี
ความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการประหยัดของ
นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย*.
(ภาคนิพนธ์มหาบัณฑิต, สถาบันบัณฑิต
พัฒนบริหารศาสตร์).
- มยุรฉัตร สุขดำรงค์. (2547). *ปัจจัยทางจิตสังคมที่
เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมการทำงานสินค้า
อย่างมีความรับผิดชอบของเจ้าหน้าที่สินเชื่อ
บมจ.ธนาคารกรุงไทย*. (ปริญญาโท
มหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ).
- ฤกษ์ชัย คุณปการ. (2547). *ลักษณะทางจิตสังคมที่
เกี่ยวข้องในเชิงสาเหตุต่อพฤติกรรม
ประชาธิปไตยของนักศึกษาสถาบันราชภัฏ.
โครงการวิจัยแม่บท*. กรุงเทพฯ: การวิจัยและ
พัฒนาระบบพฤติกรรมไทย สำนักงาน
คณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- ฤกษ์ชัย คุณปการ. (2553). *ผลการฝึกอบรมทางจิต
พฤติกรรมศาสตร์ที่มีต่อพฤติกรรม
ประชาธิปไตยด้านสิทธิและหน้าที่ของ
นักศึกษามหาวิทยาลัย*. โครงการวิจัยแม่บท.
กรุงเทพฯ: การวิจัยและพัฒนาระบบ
พฤติกรรมไทย สำนักงานคณะกรรมการวิจัย
แห่งชาติ.
- ลักษณะเสด็จ ทองคำ. (2546). *จิตลักษณะและ
สถานการณ์ที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมวินัย*

- ในตนเองของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 อำเภอชุมแพ จังหวัดขอนแก่น. (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยขอนแก่น).
- ลัดดาวลัย เกษมเนตร ประทีป จินนี ทศนา ทองภักดี อุษา ศรีจินดารัตน์ และวันเพ็ญ พิศาลพงศ์. (2539). ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีวินัย. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ลำไย สีหามาตย์. (2545). ความสัมพันธ์ระหว่างการอบรมเลี้ยงดูกับความมีวินัยในตนเองของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ที่มีผู้ปกครองคนเดียว. (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยขอนแก่น).
- ลินดา สุวรรณดี. (2542). ปัจจัยทางจิตสังคมที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมการลดปริมาณขยะของนักเรียนในโรงเรียนที่เข้าร่วมโครงการรุ่งอรุณ. (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต, สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์).
- สถาบันพระปกเกล้า. (2555). การประชุมวิชาการสถาบันพระปกเกล้าครั้งที่ 13 ประจำปี 2554 ความเป็นพลเมืองกับอนาคตประชาธิปไตย ไทย เล่ม 1. กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า.
- สรวิทย์ เลี่ยมสุวรรณ. (2546). ความสัมพันธ์ระหว่างทัศนคติต่อสภาพแวดล้อมในมหาวิทยาลัยกับพฤติกรรมการมีส่วนร่วมทางการเมืองของนักศึกษามหาวิทยาลัยเกษมบัณฑิต. (ปริญญานิพนธ์มหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ).
- สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. (2553). รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: กลุ่มงานผลิตเอกสารสำนักประชาสัมพันธ์ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร.
- สุกมล มุ่งพัฒนสุนทร. (2546). ปัจจัยทางจิตสังคมและลักษณะทางพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมรักษาสัตว์ของนักเรียนวัยรุ่นชายในชนบท. (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต, สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์).
- สุภาสินี นุ่มเนียม. (2546). ปัจจัยทางสภาพแวดล้อมและจิตลักษณะที่เกี่ยวข้องกับความรับผิดชอบต่อหน้าที่ของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น. (ภาคนิพนธ์มหาบัณฑิต, สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์).
- สุรวิมล ปัดไธสง. (2542). บทบาทของครอบครัวในการถ่ายทอดทางการเมืองให้กับนักเรียนระดับประถมศึกษาในเขตกรุงเทพมหานคร. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- แสงอรุณ ธรรมเจริญ และลินดา สุวรรณดี. (2547). ตัวบ่งชี้ทางจิตสังคมของพฤติกรรมจริยธรรมของวัยรุ่นที่มีแหล่งข้อมูลในระดับต่างกัน. โครงการวิจัยแม่บท. กรุงเทพฯ: การวิจัยและพัฒนาระบบพฤติกรรมไทย สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- อ้อมเดือน สดมณี และฐาศุภกร จันประเสริฐ. (2554). การพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม : จากแนวคิดสู่แนวทางการปฏิบัติ. วารสารพฤติกรรมศาสตร์, 17(1), 18-30.
- Almond, G. A., & Powell, G. B. Jr. (1980). *Comparative politics today: A world view*. MA: Little, brown & Co.
- Campell, A., Gurin, G., & Miller, W. E. (1954). *The voter decides*. NY: Evanston: Row&Peterson.

- Cogan, J. J. (1997). Multidimensional citizenship: Educational policy for the twenty-first century, *an executive summary of the citizenship education policy study*. Tokyo: Sasakwa Peace Foundation.
- Davis, L. T. (2005). *Motive & motivation: social context, civic orientation, and political behavior*. (Dissertation, Ph.d. Political Science, The University of Chicago).
- Dawson, R. E., Prewitt, K., & Dawson, K. S. (1977). *Political socialization*. ON: Little, Brown and Company.
- Diemer, M. A. (2012). Fostering marginalized youths' political participation: Longitudinal roles of parental political socialization and youth sociopolitical development. *American journal of community psychology, 50*, 246-256.
- Ekström, M., & Östman, J. (2013). Family talk, peer talk and young people's civic orientation. *European journal of communication, 28*(3), 294-308.
- Eston, D., & Dennis, J. (1969). *Children in political system*. NY: McGrawHill.
- George, R. (2013). 'What's a vendetta?' Political socialization in the everyday interactions of Los Angeles families. *Discourse and society, 24*(1), 46-65.
- Gordon, H. R. (2008). Gendered paths to teenage political participation: Parental power, civic mobility, and youth activism. *Gender & society, 22*(1), 31-55
- Hyman, L. M. (1972). *A phonological study of Fe'fe'-Bamileke*. Supplement 4 to Studies in African Linguistics.
- Jenning, K. M., & Neimi, R. G. (1968). Transmission of political values from parent to child. *American political science review, 62*, 169-184.
- Lane, R. E. (1972). *Political man*. NY: Free Press.
- Marie, D. (1995). *Parent-child political value congruency* (Master's Thesis University of Calgary).
- Munn, N. L., Fernald, L. D., & Fernald, P. S. (1969). *Introduction to psychology*. (2nd ed.). MA: Houghton Mifflin.
- Ventura, R. (2001). Family political socialization in multiparty systems. *American politics research, 34*(6): 666-691.
- Watson, R.J., & Lindgren, C. W. (1979). *Psychology of the child and the adolescent*. (4th ed). NY: McGraw-Hill.
- Roger, D. (1972). *Issue in adolescent psychology*. NY: Meredith Coporation.
- Rother, I. S. (1970). The genesis of political radicalism: The case of the radical right. In Sigel, R.S. (Ed.), *Learning about politic*. NY: Random House.
- Rush, M. (1992). *Political and society: An introduction to political sociology*. NY: Prentice Hall.